Станимака 1905 год.

Срѣдно-Родопски овчари и кехаи [1])

(Обща характеристика до 6 Септемврий 1885 година).

Отъ В. Дѣчовъ.

I ОВЧАРИ.

Тѣлосложение. – Родопскитѣ овчари сѫ високи срѣдно 175 с. м. Мнозина отъ тѣхъ достигатъ на височина и до 183 с. м. Тѣлата на едни отъ тѣхъ сѫ прави като свѣщь, а на други сѫ свити малко на кръста (Широколѫшкитѣ) или при плещитѣ и врата (Чепеларскитѣ, Дерекьойскитѣ и Чокманскитѣ). Гърдитѣ на овчаритѣ сѫ четвъртити и малко изпъкнали напрѣдъ. Коремитѣ имъ се подбрати, а задницитѣ напротивъ сѫ много изпъкнали назадъ. Това е слѣдствие отъ тежкитѣ ножове, пищове и други нѣща, които постоянно носятъ на поясѝтѣ си и на които тежестьта се пада на коремитѣ имъ. Овчаритѣ сѫ извънредно кокалести, но мускулитѣ имъ не сѫ толкова развити, а пакъ съвсѣмъ рѣдчишъ се срѣщатъ затлъстели овчари. Лицата имъ сѫ съ правилни чърти, но сѫ възсуханави. Цвѣтътъ на кожата е възмургавъ. Мустацитѣ имъ сѫ гъсти и дълги. а вѣждитѣ малко надвесени надъ очитѣ. Чело широко и изпъкнало; погледъ правъ, бистъръ и проницателенъ. Рѫце и нозе дълги, съ широки и дълги длани и *ходила* (стѫпала). Ходъ гордъ и бавенъ (лѣнивъ). Ловкость почти никаква. Овчаритѣ като ходятъ, *клаткатъ се* и изглежда, като че тѣлата имъ сѫ хванати, т. е. като че сѫ направени отъ нѣкаква съвсѣмъ неподвижна материя. Освѣнъ това овчаритѣ стѫпватъ *троснато* (тежко) и това най-добрѣ се познава, когато ходятъ по потонъ (дъсчено дюшеме). Отъ овчарскитѣ стѫпки потонътъ се залюлѣва, и стъклата по прозорцитѣ трепeратъ и звънтятъ. Гласътъ на овчаритѣ е *гърлестъ* (дебелъ) и силенъ, а говорътъ бавенъ и тежъкъ, но не толкова утекчителенъ.

Понеже овчаритѣ до като сѫ млади пасатъ само овце, а

---

[1]) Тая студия е допълнение къмъ студията „Срѣдно-Родопско овчарство“, помѣстена въ „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“, книга I (XIX). София. Държавна печатница 1903 година.

не вършатъ и друга тѣлесна работа, то сѫ *гившекъ* (отпуснати) и много лѣниви. Когато напуснатъ овчарството, тѣ мѫчно привикватъ да работятъ друга тѣлесна работа освѣнъ мандраджилъкъ и касаплъкъ. Но инакъ сѫ здрави, защото добрѣ сэ хранятъ и правятъ *пехливанлъкъ* (боратъ се) и главно по голѣмата часть отъ живота си прѣкарватъ на откритъ въздухъ.

Гиздилни дрипи, дрехи. Срѣдно Родопскитѣ овчари, носятъ *чамбаси* (дълги коси),*) които достигатъ отзадъ до плещитѣ, а чйостишь и по надолу. Когато чамбаситѣ се разчешатъ, покриватъ цѣлия гръбъ и плещи. Чамбасътъ, гиздилнитѣ дрехи, такъмитѣ и въоръжението съставляватъ пълното гиздило на всѣки овчарь. Ако липсватъ нѣкои отъ тѣхъ, овчарьтъ не е добрѣ нагизденъ. Гиздилнитѣ дрехи се състоятъ отъ:

1) *Терликъ.* — Бѣла изкусно уплетена отъ самия овчарь *теръ иплична* шапка, която се надѣва на главата връзъ косата. Струва . . . . 6 гроша.

2) *Кюляфъ.* Плитка, но широка и дебела шапка, направена отъ яринева плъсть връзъ особенъ калъпъ.. Кюляфътъ се надѣва връзъ терлика, но малко назадъ къмъ тила, за да се види терлика около 2 с. м. отпрѣдъ на челото. Струва . 12 „

3) *Фесъ.* Плитъкъ, но широкъ, приличенъ на тасъ (мѣденъ сѫдъ), който се надѣва връзъ кюляфа тъй, че на послѣдния да се не вижда друго освѣнъ съвсѣмъ малка часть отъ дебелитѣ рѫбове. Струва . 12 „

4) *Шарфета* (чалма). Тънко изтканъ вълненъ платъ, боядисанъ съ черна боя, дълъгъ 1 $^1/_2$ — 2 метра и широкъ 15—20 с. м. Шарфетата се засуква и навива на обрѫчъ около феса. Струва . . . 18 „

5. *Риза.* Отъ бѣлъ конопенъ платъ, съ много широки рѫкави отъ памученъ домашенъ платъ; по дължината на плата и рѫбоветѣ на рѫкавитѣ има жълти *кенаре* и копринени *кафезе и кукли* (единъ видъ домашна тантела). Послѣднитѣ се работятъ съ игла (шевъ). Струва . . . . 12 „

6. *Забунь.* Единъ видъ жилетка безъ рѫкави, отъ черна боядисана аба съ много телени *скопце* (копчета) отпрѣдъ и обточенъ съ черъ гайтанъ вратникъ. Забуньтъ се носи връзъ ризата. Струва . . . . . 50 „

7. *Ферменя* (*клашникъ, шутакъ*) безъ рѫкави отъ *кичена* (китена) черна аба съ закрѫглени краища и обточени съ ивици отъ синя аба (безъ гайтанъ). Носи се връзъ забуня. Струва . . . . 40 „

8) *Дуламо.* Съ рѫкави отъ черна аба, ошита съ 1 топъ черъ гайтанъ. Около яката на доламата е пришита и обточена съ гайтанъ синя аба, спусната къмъ гърба, която има форма на хуния или круша,

*) Отъ 20 години насамъ овчари съ чамбаси сѫ вече рѣдко срѣщатъ.

съ завити отпрѣдъ на гърдитѣ краища. Тая фигура се нарича *умузлукъ* (раменникъ). На краищата на всѣки ржкавъ има други фигури, направени отъ гайтанъ и прилични на малки стъклени солници. На лактитѣ сж направени гайтанени *кулчеци* (лакатници) Доламата се носи връзъ ферменята и само когато врѣмето е студено (лѣтѣ овчаритѣ ходятъ по ржкави). Доламата струва . . . . 65 „

9) *Шалваре.* Гащи широки отъ черна аба, ошити съ половинъ топъ гайтанъ безъ крачоли, съ джебове обшити тоже съ гайтанъ. Носятъ се връзъ бѣлитѣ долни гащи. Струватъ. . . . . 90 „

10) *Калчете.* Калцуни отъ бѣла аба, обточени съ червенъ гайтанъ съ закржглени и не много дълги капаци, които се закопчватъ отзадъ съ единъ чифтъ телени копчета. Струватъ . . . . 40 „

11) *Терлици* отъ бѣла аба, обточени тоже съ черенъ гайтанъ. Носятъ се на ходилата връзъ копчетата. Струватъ . . . . 12 „

Аленъ (червенъ вълненъ *поясъ*). Завива се на кръста връзъ *прѣвраткитѣ* (учкурлука) на шалваритѣ и връзъ политѣ на забуня. Струва . . . . 50 „

13) *Калеври.* Папуце отъ черъ сахтиянь, обточени отпрѣдъ по ржбоветѣ съ широки ивици отъ червенъ мешинъ. Отзадъ на петата калевритѣ иматъ *петелка* (единъ видъ опашки) отъ навосчени и осукани памучни (папукчийски) конци. Струватъ . . . . 30 „

Цѣлата прѣмѣна струва. . . . . 437 гроша

Или около 80 лева сегашни пари.

Такива сж гиздилнитѣ дрехи на Срѣдно-Родопския овчарь. Съ тѣхъ се облича само по праздници, когато дойде въ село отъ планинитѣ. Освѣнъ годишнитѣ дрехи, овчарьтъ се нагиздюва и съ други нѣща. Прѣзъ едната страна на чалмата прѣкарва часть отъ чамбаса, който се развѣва въ въздуха, а отъ другата страна на чалмата *закичва варакосана* китка, съставена отъ *босилекъ*, *самаротка*, *невенъ*, *коминига*, *карамфилъ*, *бабушка*, *турчинъ*, *фасулювица* и други цвѣтя. На пояса спасва новъ червенъ или черенъ силяхлъкъ, съ лъскави *пулове* по него. На силяхлъка запасва пищова, *каракулака* (голѣмия ножъ) и харбията. На силяхлъковата тасма и другитѣ кожани пояси овчарьтъ окачва *ахламарника*, *крушомарника*, пиринченитѣ *паласки*, *угнивото* и всички други нѣща. които сж по нови и лъскави. Прѣзъ рамото и гърдитѣ окачва нова талатинена паласка съ лъскави пулове на тасмата ѝ. Лѣтѣ овчарьтъ не носи дуламата, а ходи *по ржкаве* да се виждатъ широкитѣ бѣли и шарени ржкави на ризата. На ржцѣтѣ си (пръститѣ) овчарьтъ носи по нѣ-

колко *лѣти* (*излѣени*) и *бурмаля* сребърни пръстени. Ако пръстеня е само единъ, носи се на *кутлека* (на малкия тънъкъ пръстъ.*)

Душевни и умствени качества.

Родопскитѣ овчари сѫ хладнокръвни и спокойни. Тѣ се лесно не раздразнюватъ, но и когато се раздразнятъ, самообладанието ги не напуща. Съвсѣмъ рѣдчишь се е случвало, щото овчарь въ сръдната си да стори нѣкоя голѣма пакость, каквото напримѣръ: нараняване, убийство и пр. Другитѣ отличителни качества, които сѫ присѫщи на Родопскитѣ овчари, сѫ тѣзи: храбрость, опоритость, инатъ, откровеность, разсъдъкъ правиленъ, пямять силна, но и тритѣ послѣдни качества не сѫ обработени. Съвсѣмъ малцина отъ овчаритѣ сѫ *полуграмотни* (за истинска грамотность нито дума може да става). Деветь десети отъ овчаритѣ сѫ съвсѣмъ неграмотни, но не сѫ толкова невѣжи. Въ религиозно отношение овчаритѣ тоже стоятъ на долна стъпень. Наистина, тѣ съблюдаватъ много формалности (кръстятъ се, палятъ свѣщи, постятъ и пр.), но истинска набожность у тѣхъ нѣма. Молитви не знаятъ, а отъ евангелието и другитѣ черковни книги само това помнятъ, което сѫ слушали въ черквата, когато сѫ били малки дѣца. Овчаритѣ сѫ доста суевѣрни. Тѣ вѣрватъ въ прѣдсказванията на сънища, кучета, овци, плешки, слънце, звѣзди и пр. Увѣрени сѫ, че по планинитѣ има самодиви, които сѫ злѣ настроени спрямо тѣхъ. Според понятието на овчаритѣ, *юдитѣ* сѫ *духове* (вѣтрове) и чйостишь се являватъ въ образитѣ на моми, за да ги изкушаввтъ и послѣ да ги смазватъ, разкѫсватъ и вдигать въ облацитѣ. Овчаритѣ, които инакъ сѫ храбри и безстрашни, отъ юдитѣ се страхуватъ. Лѣтѣ по планинитѣ, когато се появи силна вихрушка и вдига нагорѣ въ небесата цѣли дървета, клонове, трѣва и други прѣдмети, овчаритѣ плахо поглеждатъ къмъ вихрушката и казватъ *„юда се сви“* и си шепнатъ: *„змие ма е рудила и отъ кучка прѣсник сам сел (бозаѣлъ)“*. За завардване отъ изкушенията и пакоститѣ на юдитѣ, овчаритѣ носятъ въ паласкитѣ си чесновъ лукъ, *пелинъ* и *вратика*, но и при тия прѣдпазителни срѣдства, благодарение на овчарската довѣрчивость и изкренность, юдитѣ пакъ успѣватъ да умъртвяватъ Родопскитѣ юнаци. Борбата на овчаритѣ съ юдитѣ по планинитѣ е възпѣта въ много пѣсни. Гласътъ на тия пѣсни е жаленъ, почти плачевенъ. На годежи, свадби, сѣдѣнки и овчарски събрания момитѣ и овчаритѣ безъ друго ще изпѣятъ и слѣдующата и други пѣсни:

* Много отъ овчарскитѣ накити въ сегашно врѣме сѫ изоставени.

Да знаиш, майчю, да знаиш, *)
Каква сам мума загалил
На ворх Пиринска планина,
На день ми пу дважь духода,
Пу две ми китки дуниса,
Наще *ми пу трижь духода*,
Пу три ми китки дуниса,
Пу три червени ебалки,
Ала хи дворе ни знаем,
Ни дворе, майчю, ни порти.
— Питай е, сину, питай е,
Ут де ти са ще казува,
Чие ще да е дащере.
— Питах е, майчю, питах е,
Ала са на смех[1]) казува.
Адножь са каже ут Изник.[2])
Другушь са каже ут Заник.[3])
Дене са, майчю, казува
Ут гулемуну Райкуву,
Кехайова е дащере.
Наще са, майчю, казува
Ут ворх Пиринска планина,
Хайдут Колюва, дощере.
—Синулю, я мой. сину лю,
Ела ти майка саберѐ
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига;
Да ти хи вшием, сину лю,
В калпакан и поесене,
Че иди, сину, при нее
На ворх Пиринска планина;
Аку та близу наближи,
Чи си е мума хубава,
Пак ку делеку пубегне,
Чи ми е юда Пиринска.
Стана му майка посабра
Ут девет, гори гуруцвет,
Ут девет, момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига,
Че му ги майка зашила
В калпакан и поесене.
А га си Стуен утиде
На ворх Пиринска планина,
Мума делеку пубегна,
И си Стуену думаше:
—Форли, Стуене, калпакан,
Калпакан и поесене,
Тугав ща близу да дойда,
Да ти, Стуене, донесам
Зелен Пирински здравечек,
Здравечек китка червена.„
Стуян са мамка,[1]) пудмами,
Свали червени поесе,
Фарли калпакан на земе,
Тугав гу мума наближи,
Наближи приз корст пригребе;
Ут земьона гу вдигаше
На небуну гу качеше,
Ут небену гу свалеше,
На земьона гу спускаше
И си Стуену викаше:
— Да си ти кажемъ. Стуене,
Чие е майка по хитра,
Как са, Стуене, сабира
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига

Слушана въ Чепеларе.

---

*) Въ пѣснитѣ запазваме правописътъ, както сѫ обнародвани и въ другата ни студия въ М. Сб. кн. XIX.
Б. Ав.

Разправкя съ арнаути, челеци, разбойници и др.

Пѫтьтьна арнаутитѣ, които каратъ овце и другъ добитъкъ отъ Албания и Македония за Одринъ и Цариградъ, е прѣзъ Бѣломорската равнина. При прѣминаването на арнаутскитѣ джелепски овце прѣзъ Eниджeнско, Родопскитѣ овчари често се срѣщатъ съ арнаутитѣ. Послѣднитѣ каратъ овцетѣ си пасещимъ и слѣдователно спиратъ се на кълшитѣ, които сѫ наети отъ Родопски кехаи. Нашитѣ овчари недопущатъ арнаутскитѣ стада да се за-

стояватъ на пашитѣ, а отъ това се пораждатъ спрѣчквания. Всички знаятъ, че арнаутитѣ скоро се докачатъ и за малка обида вадятъ пищоветѣ и ножоветѣ си. Такова нѣщо се случва и при спрѣчкванията имъ съ Родопскитѣ овчари, но послѣднитѣ не оставятъ да се надвиятъ, а всѣкога излизатъ побѣдители. Много арнаутски трупове сж останали въ блатата, якантиитѣ (водитѣ) и горитѣ по Бѣломорската равнина. Родопскиятъ овчарь, когато му се случи да има разправия съ арнаутинъ, постжпва тъй: първо поканва арнаутина — пастирь да се махне съ овцетѣ си отъ пашата. Ако виновниятъ приеме, работата се свършва мирно даже и приятелски, но ако арнаутинътъ се противи, нашиятъ овчарь се мжчи да го разсърди и за да постигне това, отива при арнаутското стадо и го гони отъ пашата. Арнаутинътъ кипнова отъ ядъ и заплашва родопчанина. Послѣдниятъ наближава арнаутина, каже му нѣкоя груба приказка и чака. Арнаутинътъ още по-вече се разсърдва и се хваща за пищова. Въ сжщата секунда нашиятъ овчарь вдига гегата, *халосва* арнаутина по ржцѣтѣ и главата и го повалява на земята. По-нататъкъ работата зависи отъ поведението на арнаутина. Ако послѣдниятъ се подчини, овчарьтъ му обира оржжието, пропжжда него и стадото му отъ пашата и борбата съ толкова се свършва. Но ако арнаутинътъ и слѣдъ като е падналъ на земята поиска изново да продължи борбата, овчарьтъ го добива съ гегата, обира го и му *защупва* тѣлото въ нѣкой гиоль и пропжжда арнаутскитѣ овце далечъ отъ своята *юрия*. Въ случай, че арнаутитѣ сж нѣколцина, нашиятъ овчарь ги не закача, но оставя овцетѣ си и отива да търси други овчари, негови другари и приятели. Събраната на бърже дружина се разправя съ нѣколцината арнаути, както и единочния овчарь. Такива борби ставатъ по-вечето нощѣ, тъй като овцетѣ се пасатъ, речи, прѣзъ цѣла нощь. Денѣ Родопскитѣ овчари се разправятъ съ арнаутитѣ по сжщия начинъ, както и нощѣ, но нѣкакъ по прѣдпазливо. Въ случай, че всичко извършено е забѣлѣзано отъ турци и други чюжди хора, *виновнитѣ* овчари съобщаватъ на кехаята, а послѣдниятъ на полицията. Но арнаутитѣ рѣдчишъ правятъ давия. За всѣко сторено зло тѣ се мжчатъ да си отмъстятъ, но и това рѣдчишъ постигатъ. Арнаутитѣ мжчно могатъ да украдатъ Родопски овци, но Родопскитѣ овчари крадатъ много арнаутски. Освѣнь проходещитѣ арнаути по Бѣломорската равнина, сноватъ и други тѣхни сънародници въ качеството си на пждари, бекчии, сеизи на търговци, аги и пр. Понѣкога се появяватъ и въ малки разбойнически чети. Нашитѣ овчари лесно се разправятъ и съ тѣхъ. Съ бекчиитѣ и пждаритѣ иматъ работа, когато отиватъ по лозята и бахчиитѣ да крадатъ грозде, дини и други плодове. Въ такъвъ случай, ако арнутинътъ — бекчия не остави овчаритѣ свободно да си наберätъ каквото сж пожелали, гегата ще свърши всичката работа, и то прѣди арнаутинътъ да е успѣлъ да си измъкне пищова или да нагласи пушката. Съ по малко думи казано, Родопскитѣ

овчари много лесно се разправятъ съ лютитѣ арнаути и то благодарение на тѣхното хладнокръвие, неустрашимость и присжтствие на духа въ критическата минута.

Освѣнъ арнаутитѣ по Бѣломорската равнина, особено задъ Кара-су, въ Коджа-орманъ, сноватъ и други панти, наречени *челеци*. Послѣднитѣ сж едно плѣме смѣсъ отъ потурчени българи и гърци и истински турци. Челецитѣ живѣятъ въ 30—40 малки села, разположени по странитѣ отъ десния брѣгъ на р. Кара-су (Мѣста). Тѣ сж бѣдни, свирепи и истински разбойници. Поминватъ се главно съ кражби и други хаирсъзлъци. Родопскитѣ овчари, особено Широка-лжчани, които наематъ къшли въ Коджаорманъ, чйостишь се срѣщатъ съ челецитѣ, но послѣднитѣ винаги биватъ надвити. Широка-лжчани не допущатъ да имъ се украдатъ брави отъ челецитѣ, защото тѣ сж по *панти* и отъ самитѣ челеци.

Лѣтѣ по планинитѣ овчаритѣ се срѣщатъ и съ други разбойници, но отношенията имъ съ тѣхъ сж по-други. Разбойницитѣ се явяватъ при тѣхъ само за да се нахранятъ и да си зематъ храна за единъ два дни, но не и съ друга цѣль. Овчаритѣ, като знаятъ това, нахранватъ пантитѣ съ *качамакъ* и млѣко, по нѣкога и съ чеверме и ги изпращатъ мирно. Но ако пантитѣ се покажатъ *лоши*, овчаритѣ се разправятъ съ тѣхъ както и съ арнаутитѣ и челецитѣ. Мнозина овчари завръзватъ истинско приятелство съ прочути разбойници и разбойнически главатари. Често пжти *приятелитѣ си помагатъ* било съ пари или съ друго нѣщо

Крадене.

Почти всички Срѣдно-Родопски овчари крадатъ, но кражбитѣ имъ не се простиратъ далечъ, т. е. не сж професионални крадци. Изпърво *малешинитѣ* (5) *се упражняватъ* да крадатъ палдъми отъ конетѣ и мулетата. Малешинитѣ срѣзватъ откраднатитѣ палдъми на тасми. Послѣднитѣ замѣстватъ козиневитѣ връви на царвулитѣ. Като усъвършенствуватъ краденето на палдъми, младитѣ овчари се упражняватъ въ крадене на отдѣлни брави за чеверме. Слѣдъ това овчаритѣ могатъ вече да крадатъ по 10—20 брави наведнажъ и по цѣло говедо. Срѣдно-Родопскитѣ овчари сж измислили и наредили различни системи за крадене овце и говеда. Ний ще опишемъ по-главнитѣ отъ тѣхъ, които сме узнали и научили отъ мнозина приложители и практици по тая часть.

Дневни кражби.

1). Ако прѣзъ деньтъ въ стадото незабѣлѣжено се е намѣсила овца отъ чуздо стадо, овчарьтъ, щомъ я съгледа и види чия е, рѣшава какво да я прави: дали да я изяде, или да си я повърне на овчаря, отъ чието стадо се е намѣсила. Ако рѣши послѣдното, чака да я потърсятъ или самъ съобщава на другия овчарь, че има намѣсена овца, но ако рѣши да я изяде, заколва

я прѣзъ деньтъ или прѣзъ нощьта въ нѣкоя гора, одира я, месото *упица* на чеверме, кожата закопава въ земята, а *дребното* (черва, търбухъ и пр.) хвърля на кучетата.

2). Овчарьтъ като съгледа, че нѣкое стадо пасе въ нѣкоя гора, примъква се скришомъ въ гората, потаява се на затулено мѣсто и чака сгоденъ случай *да закачи* (открадe) нѣкой бравъ. Щомъ бравътъ му влѣзе въ ржцѣтѣ, спина го съ връвчица и го оставя на нѣкое затулено мѣсто и скришомъ си излива отъ гората. Крадецътъ отива прѣзъ нощьта въ гората, задига бравътъ и го занася въ друга по-далечна гора. Тамъ той заколва бравътъ, наклада огънь на затулено мѣсто и *изпица* бравътъ на чеверме. Послѣдното туря въ чантата и при зори се отправя за ятака на своето стадо. Като наближи ятака, скрива чевермето въ нѣкоя отдѣлна ела или горица и се явява прѣдъ малешината въ положението „нито лукъ ялъ, нито на лукъ мирише". Прѣзъ деньтъ или слѣдующата вечерь овчарьтъ зема по малко отъ чевермето и го яде заедно съ малешината. Послѣдниятъ яде и мълчи. Овчарьтъ строго му заржча да не съобщава на никого, че е ялъ чеверме.

3). Ако овчарьтъ забѣлѣжи прѣзъ деньтъ, че 5 - 6 брава не забѣлѣжено сж се отдѣлили отъ чуждо стадо, тоже незабѣлѣжено ги вкарва прѣдпазливо въ нѣкоя гора, гдѣто ги изколва или пъкъ ги оставя живи и прѣзъ нощьта ги *проточва* на нѣкждѣ и продава чрѣзъ свои приятели-ятаци.

Нощно крадене, когато овцетѣ пасатъ.

4). Ако чуждото стадо още пасе, овчарьтъ се промъква въ нѣкоя горица или храсте и чака стадото да наближи. При първия сгоденъ моментъ крадецътъ хваща единъ бравъ и безшумно избѣгва съ него. Но за да го не усѣтятъ овчаритѣ и кучетата и за да се не *плахнатъ* овцетѣ, овчарьтъ, когато наближава стадото, върви срѣщу вѣтъра. Ако той върви въ една посока съ вѣтъра, овцетѣ и кучетата ще го усѣтятъ по дъхътъ му, и овцетѣ ще се *плахнатъ*.

5). Ако 2 - 3-ма крадци пожелаятъ да украдатъ 20 — 30 овце изведнъжъ, наближаватъ по споменатия начинъ разпръснатото стадо и задѣлятъ на страна, колкото могатъ овце. Послѣ бързо ги подкарватъ къмъ мѣстото, гдѣто ще ги колятъ. Но ако стадото не е много разпръснато и мжчно може да се задѣли една часть отъ него, крадцитѣ вършатъ слѣдующето: хващатъ мълкомъ само една овца, връзватъ на опашката ѝ надута кожа или голѣма *лѣлка* (кратуна) и слѣдъ това я пущатъ въ стадото. Овцата съ кожата или съ лѣлката се подплашва и тича насамънататъкъ; отъ това силно се подплашва цѣлото стадо и се разпръснова много на широко изъ полето, като се раздробява на много части. Овчаритѣ се впущатъ на четири страни да съберать стадото, но въ това врѣме крадцитѣ задѣлятъ една часть овце и ги подкарватъ на нѣкждѣ. Отъ тая метода за крадене

най-много страдатъ арнаутскитѣ овце, които сж по-плахи отъ Родопскитѣ.

Крадене лѣтѣ и нощѣ отъ ятака.

6) Крадецътъ напълнюва една торба не угризани кокали и върви къмъ ятака. Върви пакъ срѣщу вѣтъра или перпендикулярно къмъ него. Когато наближи овцетѣ, ако кучетата го не усѣтятъ, хваща единъ бравъ и бѣга; но ако кучетата го усѣтятъ, той имъ хвърля кокалитѣ и съ това ги залъгва и заставя да не лаятъ. Когато кучетата съвсѣмъ млъкнатъ, крадецътъ хваща бравъ и бѣга.

7). Крадецътъ разтопява лой и сипва въ дървена паница. (Лойта скоро не се състинва въ дървени сждове). Слѣдъ това крадецътъ зема паницата съ лойта и приближава ятака. Кучетата, щомъ усѣтятъ, безъ да лаятъ, заслѣдватъ крадеца. Последниятъ се връща назадъ и мами кучетата. Когато поиздалечи отъ ятака, разлива лойта по земята на широко пространство. Лойта веднага се състинва. Кучетата веднага се залавятъ да ближатъ полоената земя. Въ това врѣме крадецътъ спокойно се връща на ятака и подбира колкото може овце.

Крадене зимѣ и нощѣ отъ гермитѣ.

8). Ако близо до гермата нѣма вода, крадецътъ приготовлява качамакъ или топки тѣсто съ извънредно много соль. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Като ги усѣтятъ кучетата, хвърлятъ имъ качамака или тѣстото и се оттеглятъ на страна. Кучетата, като изядатъ много солената храна, слѣдъ 10—20 минути се разпръскатъ изъ полето да търсятъ вода. Въ това врѣме крадцитѣ наближаватъ гермата и задигатъ по единъ бравъ. Но ако искатъ да украдятъ повече овце, употрѣбяватъ слѣдующето срѣдство: крадцитѣ отварятъ вратата на гермата, или ако това е не удобно, отварятъ дупка на плета, като подигнатъ на горѣ часть отъ самия плетъ. Слѣдъ това закачватъ на единъ прътъ вулия, въ която има соль и брашно (*обърка* (6), кърмило). Единъ крадецъ провира кърмилото прѣзъ отворената дупка и го насочва къмъ овцетѣ. Най-ближниятъ бравъ, като усѣти кърмилото, дохожда до него и захваща да яде. Въ това врѣме крадецътъ тегли полекичка назадъ вулията, а овцата го слѣди и излиза прѣзъ дупката. По тоя начинъ крадцитѣ могатъ да извадятъ колкото щатъ овце, безъ да се сплаши стадото и безъ да ги усѣтятъ овчаритѣ. Извадени тѣ овце се подкарватъ мълкомъ къмъ мѣстото, гдѣто ще се колятъ. Крадцитѣ винаги смѣтатъ да украдатъ тъкмо 50 (една *еллия*). Това правятъ, за да не може скоро да се усѣти кражбата. Както видѣхме по напрѣдъ (гледай Сборникъ за Нар. Умотв. кн. I XIX), овчаритѣ броятъ до 50 и сетнѣ събиратъ еллиитѣ. При броенето на овцетѣ, ако общото количество се е намалило съ 3—5 или 15 брава, брое-

цътъ веднага ще разбере, че толкова брава липсватъ; но ако количеството е намалено съ 50 брава, броецътъ се заблуждава. Въ такъвъ случай той си помислюва, че овцетѣ сж тъкмо толкова, колкото сж били при прѣдпослѣдното броене, но само че е пропусналъ да отбѣлѣжи една *еллия*. Ако стадото, отъ което сж откраднати 50-тѣ овце, е много голѣмо, кражбата скоро не може да се познае. Само слѣдъ 1—3 прѣброявания ще се усѣтятъ липсалитѣ овце, но до тогава украденитѣ овце сж вече изклани и сторени *сазма* или пъкъ сж проточени на нѣкждѣ.

9). При крадене отъ гермята, ако близо има вода и не е възможно кучетата да се отдалечатъ съ солена храна, крадцитѣ залъгватъ послѣднитѣ съ други срѣдства. Най-много се употрѣбява това: крадцитѣ напълнюватъ нѣколко волски или биволски рога съ лой. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Кучетата, щомъ усѣтятъ крадцитѣ, спущатъ се къмъ тѣхъ. Послѣднитѣ отстжпватъ, а кучетата вървятъ слѣдъ тѣхъ. Когато кучетата се отдалечатъ отъ овцетѣ, крадцитѣ имъ хвърлятъ пълнитѣ рогове съ лой да се залъгватъ, а сами наближаватъ гермата и изваждатъ колкото могатъ овце. Кучетата лесно немогатъ да извадятъ и изядатъ лойта отъ роговетѣ, затова и много се маятъ и залисватъ на мѣстото, гдѣто сж отдалечени.

10) Когато прѣминаватъ прѣзъ Ениндженското поле арнаутски овце и други джелеплици за Цариградъ, Родопскитѣ овчари крадатъ отъ тѣхъ и по слѣдующия начинъ: изкопаватъ тѣсни но дълбоки ями на нѣколко мѣста, прѣзъ които минаватъ стадата. Връзъ ямитѣ турятъ много тънки клоне, шума и трѣва. Връзъ послѣднитѣ посипватъ соль и брашно. Арнаутскитѣ овце вървятъ пасещимъ, и отдѣлни брави, като усѣтятъ сольта и брашното, дохождатъ надъ ямитѣ да ближатъ, но съ тежината си тѣ продънватъ слабата покривка и падатъ въ ямитѣ, безъ да ги видятъ пастиритѣ. Слѣдъ изминването на стадата нашитѣ овчари отиватъ при ямитѣ и прибиратъ находещитѣ се въ тѣхъ овце.

Крадене говеда.

Въ Ениндженското поле изъ орманитѣ пасатъ многобройни говеда въ полудиво състояние. Тия говеда сж собственость на Ксантийскитѣ и Ениндженски беeве. Говеждитѣ стада се само надзираватъ, но се не пазятъ отъ особени говедари. Зимѣ и лѣтѣ тѣ свободво си ходятъ и се плодятъ изъ орманитѣ. Когато нѣкой бей има потрѣба отъ нѣколко крави или волове, праща ратаитѣ си да уловятъ отъ стадото му потрѣбното количество. Улавянето става съ *кеменци* (наключени вжжета) или съ запиране цѣлото стадо въ нѣкоя ограда. Тоя, който ще лови полудиви говеда съ кеменкъ, възсѣда бръзъ конь, зема въ ржката си кеменкя и се впуща слѣдъ стадото да го гони. Когато стигне нѣкое говедо, което е потрѣбно, хвърля кеменкя връзъ

него, тегли вжжето и по тоя начинъ го връзва било за рогата или краката. Слѣдъ това слиза отъ коня, затѣга добрѣ животното съ вжжето и го води при другитѣ питомни говеда.

Родопскитѣ овчари, особено тия, които пасатъ овце по кышлитѣ изъ Коджа-орманъ, много крадатъ говеда. Малкитѣ говеда хващатъ съ кеменци, а едритѣ застрѣлватъ съ пушки. Овчаритѣ, като убиятъ нѣкое говедо, приколватъ го, удиратъ го и кожата срѣзватъ и употрѣбяватъ за царвули. Коленето аговски говеда въ Енидженското поле и Коджа-орманъ е обикновено нѣщо на Родопскитѣ, особено Широколжшкитѣ овчари. Тая кражба тѣ извършватъ съвсѣмъ свободно, безъ да се страхуватъ отъ нѣкого. Въ случай, че агата се научи, кой е извършилъ кражбата, ще смъмре виновника и ще го застави само да му плати говедото. По-голѣмо наказание нѣма.

Освѣнъ овце и говеда Родопскитѣ овчари крадатъ и риба отъ далянитѣ, но това рѣдчишъ се случва. По често тѣ навлизатъ въ чужди градини и лозя да бератъ овощия, дини, грозде и др. плодове. Но тия дребни работи овчаритѣ не считатъ за кражба. Овчарскитѣ кражби по-нататъкъ се не простиратъ. Овчаритѣ ненападатъ пжтници, не обиратъ търговци и не убиватъ хора за пари и другъ обиръ. Когато крадци нападнатъ стадата имъ, тѣ ги прогониватъ съ оржжие въ ржка; но когато сами отиватъ да крадатъ чужди овце, не нападатъ овчаритѣ. Ако сполучатъ мълкомъ да украдатъ овца, добрѣ, но ако ги усѣтятъ и подгонятъ, гледатъ да се спасатъ съ бѣгане. Само въ краенъ случай, ако пазителитѣ на стадата ги *загащятъ* (заобиколятъ) и наближатъ, тѣ, за да се отбранятъ, изваждатъ оржжието си и се борятъ.

Истинскиятъ Родопски овчарь никога не краде и коли овце отъ стадото, което пасе. Само съ позволението на кехаята или господаря си той може да заколи здравъ бравъ за себе си. Но ако на ятака дойдатъ разбойници и панти и поискатъ бравъ, овчарьтъ, за да имъ угоди, хваща чийто и да е бравъ, но затова е длъженъ да обади на господаря си.

Родопскитѣ овчари чйостишъ се спрѣчкватъ помежду си и то повечето за прѣдѣлитѣ на пашата, но послѣдствията отъ тия спрѣчквания не сж твърдѣ лоши. Убийства при спрѣчкванията не ставатъ. Обикновено овчарьтъ, който надвие, набива надвития или пъкъ взаимно се набиватъ и си оскубатъ по малко косми отъ чамбаситѣ на главитѣ и по-вече нищо.

Народность и патриотизъмъ. — Срѣдно-Родопскитѣ овчари иматъ смутно понятие за своето произхождение и старото българско царство. Тѣ вѣрватъ, че въ много далечно врѣме Родопитѣ, Енидженското поле и другитѣ околни земи сж били *Казълъ-алмо.* За *Римъ-папа* се говори и вѣрва, че билъ извънредно едъръ и вѣчно живѣлъ, т. е. не умиралъ. Отъ старость Римъ папá немогълъ да си повдига клепкитѣ на очитѣ, та когато

искалъ да *гльода свѣтосъ*, заповѣдвалъ да му *повдигатъ клепкитѣ съ вила.*

Когато Римъ папа се оттеглилъ въ Казълъ алма „въ Уруменли“ (а слѣдователно и въ Родопитѣ), зели да сѫдятъ други царе: *Джинъ евисъ, горци и болгаре.* Кой е съградилъ *Мюсюллине калеси* и *Бурукале* *) между Родопскитѣ овчари има прѣпирня. Едни казватъ, че тия калета ги е градилъ *Римъ папа*, а други оспорватъ това и твърдятъ, че сѫ градени отъ *Джинъ евисъ.* Има и една трета, впрочемъ малка партия, която се напъва да доказва, че калетата сѫ градени отъ Крали Марко и царь Костадина. Овчаритѣ сѫ убѣдени, че Крали Марко и царь Костадинъ сѫ български царе. Когато турцитѣ дошли въ *Уруменли*, царь Костадинъ се борилъ много години съ тѣхъ, ала най-сетнѣ жена му, която била гъркиня, сторила *мурталъкъ* (прѣдателство), и турцитѣ разбили царь Костадина и му прѣвзели царщината. Овчаритѣ се надѣватъ, че когато на Римъ папа мине *сардньона* (той билъ сърдитъ на християнитѣ въ Уруменли), *Мускофанъ ще зоме изинъ отъ Римъ папа и ще пруподи турцетѣ нахъ Шемъ* (отъ гдѣто били дошли) и *тувъ ще стане пакъ христенску царству. Мускофа адножь духодалъ ду Силистра и другушъ ду Едрине, ала са ворналъ назадъ, оти Римъ папа е още сардитъ и ни е далъ да са исподатъ турцетѣ.*

Родопскитѣ овчари съзнаватъ, че сѫ българи и че не сѫ *единъ миллеть съ горцине* (гърцитѣ), макарь *вераса да е адно.* Къмъ гърцитѣ се отнасятъ прѣзрително, *но не и враждебно. Овчаритѣ сѫ скроили много смѣшни* пословици и приказки за гърцитѣ и чйостишъ ги подмѣтатъ. За турцитѣ казватъ, че сѫ *„морсна вера“*, но не питаятъ такава умраза къмъ тѣхъ, както другитѣ българи. Впрочемъ това лесно се обяснява. Турцитѣ особено юруцитѣ всѣкога сѫ покровителствували нашитѣ Родопчани и сѫ имали пълно довѣрие въ тѣхъ. Освѣнъ това юруцитѣ и другитѣ аги съ своитѣ стада сѫ създали Срѣдно-Родопското овцевъдство и сѫ подобрили поминъка на Родопското християнско население. Прочее, не е чудно, че овчаритѣ толкова не мразятъ истинскитѣ Турци. Другъ е въпроса, ако говоримъ за помацитѣ. Овчаритѣ знаятъ, че помацитѣ нѣкога сѫ били българи-християни. Умразата между овчари християни и помаци толкова се е закоренила, щото не е възможно да се унищожи. Ако на мандритѣ и къшлитѣ има и п.-малко мохамедански овце, стопанитѣ на послѣднитѣ рѣдчишъ *прусодюватъ* (даватъ заповѣдь) за нѣщо. Християнитѣ ги *мачкатъ* и не имъ позволяватъ *да траханисатъ* (бъбрятъ)*). Християнитѣ винаги се обръщатъ къмъ помацитѣ съ прѣзрителната дума „ахрень“ (*молчи бе ахрень*!

*) Мосинополь (развалини при Гюмюрджиня) и Периторъ (развалини при Буру гьоль).

*) Това вѣрваха и мислѣха овчаритѣ до Руско-турската война.

Борбата за политическото възраждане на българския народъ не е докоснала Срѣдно-Родопскитѣ овчари, защото тѣ не сж се намѣсили въ нея. Наистина, овчаритѣ сж съзнавали, че сж българи, но само до тамъ сж се спрѣли. Спорѣдъ тѣхнитѣ понятия войводитѣ сж просто юнаци, които заслужватъ почить и уважение. Но каква цѣль гонятъ тия войводи и юнашкитѣ имъ дружини, за Родопскитѣ овчари е безразлично. Тѣ знаятъ, че Родопскитѣ планини сж тѣхна бащиния и че наоколо въ съсѣднитѣ земи живѣятъ и други българи, но интереситѣ имъ не сж свързани съ послѣднитѣ. Даже нѣщо повече. Родопскитѣ овчари не обичатъ толкова съсѣднитѣ българи, особено тия въ Пловдивското поле, които прѣзрително наричатъ „шопи". Кой знае да ли е така, но ний мислимъ, че тукъ се крие една много отдавнашна умраза. Знае се отъ историята, че Родопскитѣ планини прѣзъ врѣме на старото българско царство сж се управлявали почти независимо отъ нѣкои князе и боляри и че разни князе, войводи и боляри, не задоволни отъ българскитѣ царе, сж бѣгали въ Родопитѣ. Да ли не сж останали нѣкакви слѣди у Родопскитѣ овчари отъ тия отдавнашни незадоволствия? Впрочемъ, тоя въпросъ изисква изучване.

По черковния въпросъ Родопскитѣ овчари сж били съвсѣмъ равнодушни и не сж слѣдили изхода на борбата. Изключение правятъ само нѣколцина по развити кехаи. Черковно училищнитѣ работи сж се управлявали и уреждали отъ другитѣ съсловия (абаджии, бакърджии, зидари, търговци и пр.) Книжовностьта и учението споредъ понятието на Родопскитѣ овчари сж излишни и неполезни работи. Тѣ сж просто извори на лъжи и дяволии. — *„Свѣтосъ ще пропадне утъ учени-се"*. *Видишь ли ученъ чилекъ, бегай*, тъй казватъ Родопскитѣ овчари.

Обноски съ младежитѣ отъ другитѣ съсловия.

Между овчаритѣ и младежитѣ, които иматъ други занаяти, съ изключение на *сулинаджиитѣ* (рибаритѣ), сжществува вражда, която избухнова всѣкога, когато се срѣщнатъ на сѣдѣнки, хорà и други сборове. Овчаритѣ и другитѣ младежи враждуватъ по между си повече зарадъ момитѣ. Овчаритѣ, като по-заможни, по-здрави и по-гиздави се ползуватъ съ голѣми симпатии отъ страна на момитѣ. Родопското момиче по-лесно се влюбва въ овчарь и съ драгость се съгласява да се омжжи за него. Даже нѣщо повече отъ това. Ако нѣкое момиче се *у-глави* (загоди) за зидаринъ, терзия или другъ занаятчия и слѣдъ това нѣкой овчарь го поиска, то напуща годеника си и се омжжва за овчаря. Всичко това ядосва младежитѣ — не овчари и ги прави да бждатъ злобни къмъ овчаритѣ. Послѣднитѣ, като съзнаватъ своето надмощие, отнасятъ се прѣзрително къмъ другитѣ младежи съ изключение на сулинаджиитѣ. При спрѣчквания овчаритѣ и другитѣ младежи се ругаятъ съ такива думи, които сж най-подходещи и съ които противницитѣ би се подиг-

рали най-добрѣ. Младежитѣ не овчаря казватъ на овчаритѣ *„сурувици, марцини, лоптювци, чобанъ кюскюсю, утъ букъ уцепени, мешо удуну и пр.* Овчаритѣ отъ своя страна отплащатъ на противницитѣ си съ думитѣ: *траханари, кученжии, пупралкажис, калени Димовци, паршиничере и пр.**) Овчаритѣ най-добрѣ се спогаждатъ съ сулинаджиитѣ (рибаритѣ). Впрочемъ това лесно се обяснява. Сулинаджиитѣ упражняватъ занаята си по край Бѣломорскитѣ брѣгове въ съсѣдство съ кашлитѣ и овчаритѣ. Двѣтѣ съсловия почти всѣки день се срѣщатъ и си услужватъ едни други. Чйостишъ овчари ставатъ сулинаджии и още по-чйостишъ сулинаджии напущатъ първия си занаятъ и ставатъ овчари и кехаи. Освѣнъ това по характеръ, умствени способности и тѣлосложение овчаритѣ и сулинаджиитѣ сѫ *„лика прилика“*. Ако еднитѣ *крадатъ овце, другитѣ крадатъ риба и соль*; ако еднитѣ се разправятъ съ разни арнаути и челеци, другитѣ се разправятъ съ гърци каикчии и рибари. При спрѣчкванията овчаритѣ съ другитѣ младежи — не овчари, сулинаджиитѣ сѫ съюзници на първитѣ и обратно. Момитѣ обичатъ сулинаджиитѣ почти еднакво съ овчаритѣ. Съ по-малко думи казано двѣтѣ съсловия, които заедно се скитатъ по Бѣломорската равнина и дишатъ Бѣломорския въздухъ, не враждуватъ помежду си; на противъ тѣ се много обичатъ.

Обноски на овчаритѣ къмъ кехаитѣ и сѣмейството имъ.

Родопскитѣ овчари вѣрно и честно слугуватъ на кехаитѣ си и ги уважаватъ. Тѣ милѣятъ за кехайовото имане и всѣкога сѫ готови съ рискъ на живота си да помогнатъ на кехаята си и овцетѣ му, когато се видятъ въ опасность. Рѣдчишъ овчарь е напакостевалъ на кехаята си. Мѫмренията и оскърбленията, които имъ прави кехаята, изслушватъ хладнокръвно и търпѣливо. Инъкъ овчаритѣ сѫ доста свободни прѣдъ кехаята. Тѣ прѣдъ него се смѣятъ, шегуватъ се, нагрубяватъ се и се прѣпиратъ за всѣкакви работи. Даже тѣ чйостишъ мъмрятъ и кехаята си за нѣкои негови не добри разпорѣждания относително управле-

*) Враждата отъ младитѣ се е пренесла и у старитѣ. Едно врѣме по селата населението се дѣлѣше на двѣ партии: овчарска (чорбаджийска) и *факирска* (сиромашка). Овчарската партия винаги надвиваше факирската. За каквато и да било селско-стопанска работа изслушваха се и двѣтѣ партии, но овчаритѣ налагаха на всички своето мнѣние и тѣхната дума се слушаше. Само черковно-училищнитѣ работи се разправяха отъ другитѣ съсловия. Освѣнъ това овчаритѣ бѣха отстѫпили на факирската партия капиямаллъка (събирането на данъцитѣ) и мухтарлъка. Овчаритѣ не искаха да се спрѣчкватъ съ по-долнитѣ забити, затова и отбѣгваха срѣщането си съ тѣхъ. Само когато високопоставени и вѫбести аги *притиснеха* нѣкое село, овчаритѣ се намѣсваха и то посрѣдствомъ своитѣ кехаи. Едно-врѣмешното дѣление населението на двѣтѣ партии отъ части се е запазило и до сега. Бившитѣ овчари, кехаи и сулинаджии (рибари) или потомцитѣ имъ при сегашнитѣ партизанства сѫ речи на една страна, а зидари, шивачи, бакали и пр. на друга. Както въ по старо врѣме така и сега най-голѣма врѣва вдигатъ за каквото и да е дюлгеритѣ, а най-малка сулинаджиитѣ.

нието на стадото. Наистина, има кехаи, които доста строго се отнасятъ къмъ овчаритѣ си, но тѣ сѫ рѣдки. Овчаритѣ не могатъ да търпятъ такъвъ кехая, прѣдъ когото трѣбва да стоятъ като войници, и скоро го напущатъ. Съ по-малко думи казано обноскитѣ между овчари и кехаи сѫ свободни, изкренни и другарски. Овчаритѣ не уважаватъ кехаицата, колкото и да е добра. Тѣ винаги я критикуватъ и даже се гаврятъ съ нея. Разбира се, това става задочно и безъ особена причина, защото много рѣдчишъ ходятъ въ кехайовата кѫща. Овчаритѣ гледатъ на кехайскитѣ дъщери, така както гледа всѣки момъкъ на богатска дъщеря. Съ кехайовитѣ синове, които помагатъ при стадото въ качеството имъ на карачерчета и малешини, овчаритѣ се отнасятъ много грубо, даже по-грубо отъ колкото съ чюждитѣ момчета. Овчаритѣ чйостишъ биятъ кехайовитѣ синове безъ да ги е срамъ или страхъ отъ бащитѣ имъ кехаи. Послѣднитѣ никога не защищаватъ синоветѣ си, когато овчаритѣ ги биятъ за грѣшки. Напротивъ кехаята похвалява овчаритѣ, а мъмре бития си синъ. „*Тѣ та ни бахтотъ за лошу. Слушай ги да та ни бахтотъ*". Писачътъ на тѣзи редове чйостишъ е билъ свидѣтель, когато овчари биятъ кехайовски синове. Освѣнъ това той самъ въ качеството си на малешина множишъ е ялъ бой отъ бащинитѣ му овчари за не изпълнение на врѣме заповѣдитѣ на *сиъ*-кехаята.

Обноски къмъ родители, братя и сестри и подпомагане.

Срѣдно-Родопскитѣ овчари природно сѫ кротки и добродушни, но понеже живѣятъ по планинитѣ и полетата, тѣ не сѫ *додѣлани* и до нѣгдѣ сѫ груби въ обноскитѣ си. Тѣ сѫ вѣжливи и всѣкога внимаватъ да ги не оскърбятъ и *разплачатъ*. Съ братията си тѣ чйостишъ се скарватъ и даже до тамъ *извисочватъ крамолата*, щото човѣкъ би помислилъ, че тѣ никога нѣма да се спогодятъ. Но въ сѫщность скарването и сърдньата имъ трае нѣколко часа или най-много 2—3 дни. Слѣдъ изминуването на толкова врѣме братията забравятъ скарването и пакъ сѫ сгодни. Овчаритѣ не сѫ *каревчии* (отмъстители) и всѣкога сѫ готови да се помирятъ съ неприятеля си. Къмъ бащитѣ си се отнасятъ доста хладно и толкова ги не почитатъ, но явно прѣдъ хората синъ и баща рѣдчишъ се скарватъ.

Въ Срѣднитѣ Родопи всичко, каквото синоветѣ спечелятъ до 18 годишната си възрасть, се прибира отъ бащитѣ имъ и се употрѣбя за общи домашни нужди, но отъ 18-та година нагорѣ тѣ иматъ право самостоятелно да работятъ и печелятъ и да задържатъ за себе си спечеленото. Обаче има бащи, които и на непълновъзрастнитѣ си синове *не адотъ макота*, т. е. не имъ зематъ нищо отъ спеченото, а си го оставятъ тѣмъ. Такива бащи се ползуватъ съ голѣма почеть и любовь както отъ страна на синоветѣ си така и отъ другитѣ имъ роднини. Особено

пъкъ овчаритѣ сѫ много благодарни на бащитѣ си, защото не сѫ ги *яли отъ малки*. Овчарь, който *не е углождань* отъ баща си, не оставя последниятъ въ осѫдность на стари години и не мъмре за нищо. Но ако овчарьтъ достатъчно е *углождань*, постоянно *марморисa* и *множишъ* се оплаква отъ баща си, *че гу е изелъ*. При всичко това овчарьтъ пакъ не оставя бащиния си домъ *да тйогли*, толкова повече че не е само бащата въ него, а има майка, братя и сестри. Когато бащата се *узори* за нѣщо, тича при заможния си синъ за помощь. Последниятъ изпърво *мармониса* и не рачи да даде, каквото иска баща му; но като помисли за майка си, сестритѣ си и малкитѣ си братчета, *свие му са сарцену* и пакъ стане щедъръ. И дѣйствително, огложданитѣ синове даватъ мило и драго, но не вече на баща си, а за майка си, сестритѣ си и братчетата си. Възрастниятъ братъ е готовъ за последнитѣ да жертвува всичко, каквото е спечелилъ, а затова е достатъчно една майчина сълза или единъ сестринъ нажаленъ погледъ. Когато овчарьтъ помага на домашнитѣ си, той се не влияе само отъ едни мили сърдечни чювства къмъ майка и братя, но се направлява и отъ други подбуждения, именно отъ честолюбие и гордость. За него е низость домашнитѣ му да се намиратъ въ осѫдность и да ходятъ *парталиви*. Защо се той труди и кому ще продава кабадайлъкъ, ако сестра му не е добрѣ нагиздена на хорото и ако майка му ходи безъ *паиуце*!

Овчарьтъ внася въ общия домъ вълна, масло, сирене и други овчи произведения, безъ да доглѣдва кѫдѣ и какъ се харчатъ. Ако има сестри за женене, купува имъ *прелу и претика* за *даруве и руба*, заржчва на кехаята да дава на баща му по нѣкой грошъ, когато има нужда; труди се да се натъкмятъ по-малкитѣ му братя нѣгдѣ на работа, грижи се за женената си сестра и дѣцата ѝ, ако мѫжътъ ѝ е бѣденъ или се е поминалъ и пр. Съ по-малко думи казано овчарьтъ подпомага съ каквото може бащиния си домъ, като сѫщеврѣменно прѣсмѣта да остане и за него достатъчна часть отъ спечеленото, та единъ день и той да с б е р е д о м ъ и заживѣе както всички домовници. Въ замѣна на щедритѣ помощи, съ които овчарьтъ поддържа бащиния си домъ, признателнитѣ майка и сестри съ драгость приготвляватъ всичко, каквото могатъ за у г н з д ю в а н е т о на щедрия си синъ и братъ. Срѣдно-Родопскитѣ моми много се гордѣятъ, ако иматъ братя г и з д а в и о в ч а р и, но последнитѣ още повече се гордѣятъ, ако иматъ к а м а т н и пѣснопойни сестри. Л е ф т е р ъ (неженeнъ) овчарь, ако нѣма лефтера сестра, б р а т о в ч е д к а, или с е с т р и н а д ъ щ е р я, съ които да ходи на хоро и попрелки, е недоволенъ отъ л е ф т е р с к и т ѣ с и г о д и н и.

Пролѣть овчаритѣ, като се връщатъ отъ Енедженското поле, купуватъ разни армагани, които раздаватъ на родители, братя и други роднини, но най-много с л а г а т ъ сестритѣ си,

годеницитѣ си и другитѣ роднински моми. Тѣмъ куповатъ най-хубави и най-скѫпи нѣща. Даже безнадежно болнитѣ овчари не забравятъ да порѫчатъ на кехаитѣ си да купятъ и занесатъ армаганъ и отъ тѣхъ на милитѣ имъ дѣца.

Слѣдующата пѣсень, която се пѣе при завръщането на овчаритѣ отъ полето, ни открива най-възвишенитѣ сърдечни и душевни чувствования на Срѣдно-Родопския овчарь.

Митю са болан разбулел
На дахан[6]) на Дери дере,
В Деридерскине ловади,
Пуд нее чйорни черници.
Колчиш ми Митю охнеше,
Черницем листе капеше
На белу лице Митюву.
Деридерскине девойки
Зелену сену сушеха,
Чйорни черници береха
И Митю му си думаха:
– Щу ти е, Митю, та лижиш
Пуд сее чйорни черници?
—Ох' Деридерски девойки,
Мен ми е лошу паднаду,
Кайну[7]) ни ми е падалу:
Митю ще да си загине
В Деридерски се ловадье
Пуд сее чйорни черници.
—Ни думай, Митю, ни думай
Такива лоши хуратѝ![8])
Как ще та Госпуд кайдиса
Такова младу зелену!
—Кайдисал ма е, девойки,
Лоша ма глава сбулева.
Иди, девойки, викайте
Моен тйошек кехее".
Ага девойки викнаха,
Негувен тйошек кехее,
Митю си му думаше:
—Кехейо мое, доржеву[9]),
Митю ще тув да загине
В Деридерскисе ловадье
Пуд сее чйорни черници.
Тува ми коща градите,
Нах четри страни пенжюре:
Адинан пенжюр да глйода
Нах моя стара майчица;
Друген пенжюр да глйода
Над дахан на планинона;
Третен пенжюр да глйода
Нах равну поле широку;
Четвортен пенжюр да глйода
Нах мои дребни шилета.
Ага нах дахан торните,
Ага увни прудавате
И мои увни продайте.
Ага армаган сбирате,
Ут мен армаган сберите
На майка ми да купите
Манахи[10]) чйорни папуце.
С манахи чйорни робуве,
Да носи да ги ни здира.
Сестри ми зунка[11]) шерена,
С манахи чйорни чепразе,
Да носи да хи ни здира.
Родуму дребну порстене
С манахи чйорни камене,
Да носет да са ни трушот.
Главеници да купите
Скечюска тйонка подбулка[12])
С чйорна куприна вѐзена,
Да носи да са ни здира.
И здраве си хи носите,
Да си са глави и жени,
Митю ще тува да сиди
В Деридерски се ловади,
Пуд сее чйорни черници.
Пролете да си испрàта
Негуви вакли овнуве,
Негуви дребни шилета,
Пòдзиме да си хи чека
Пуд сее чйорни черници".
Ага кехее си вдигна
Митюви вакли овнуве,
Мютюви дребни шилета
Нах дахан нах планинона,
Чи си ми Митю загина,
Загина Митю устана
В Деридерскине ловади

Пуд нее чйорни черници.
Митюви верни кучета
Окулу негу ходеха

И желну си жеукаха,[13])
Жеукаха и виеха.

(Слѣдва).

Слушана въ Чепеларе.

